

Bevezetés a történeti kutatás módszertanába

Rácz György

PPKE-BTK, Piliscsaba, BA I. évf.

vázlat belső használatra

1. A történelem tudomány tárgya, célja, történetfilozófiák, a történelem különböző szempontú felosztása

A történelem tárgya:

- Az ember, emberi csoportok múltja
 - minden érdeklő: események és mindennapi élet (mit tettek és mit gondoltak az emberek)
 - Nem tárgya a történelemnek: növények, állatok, földalakulások története, és a mese sem

Hivatalos besorolása nem egyértelmű:

- Egyrészt a társadalomtudományok között (szociológia, médiatudományok)
- Másrészt és inkább a bölcsészettudományok között (irodalom-, nyelvtudományok)
- Nem hivatalos megítélése: nem is tudomány, mert többféle „történelem” létezik, inkább művészet, mely szórakoztat
- A történelemről szóló elbeszéléseket a jelen befolyásolja (politikai, ideológiai, személyes)
- Lehet-e hitelesen rekonstruálni a múltat? sok a szubjektív tényező

A történések nem foglalhatók törvénybe, de vannak történetfilozófiai rendszerek, elméletek (lineáris vagy ciklikus)

- Szent Ágoston lineáris elmélete és Az Isten városa
- Ibn Khaldún 14. századi ciklikus civilizációelmélete
- Születés, fejlődés, virágzás, hanyatlás
- Egy 18. századi modell: Vico spirális ciklusai
- Hegel dialektikán alapuló lineáris modellje
- Marx, a materializmus és az osztályharc
- Történelembölcseleti szintézisek a 20. században: Emelkedések és hanyatlások
- Oswald Spengler: A Nyugat alkonya (Der Untergang des Abendlandes) és
- Arnold Toynbee (Study on History) munkái

A szakirodalom specializálódása

Szakszerűsödés: A megismerhetőség érdekében részekre kell bontani a történelmet, de nem szakbarbár módon

Jakob Burckhardt: "nem árt minél több területen dilettánsnak lennünk"

Ernst Breisach: Historiográfia. Osiris, Budapest, 2004.

A történelem felosztása

- Időrendi alapon (kronologikus) korszakolás, közmegegyezéssel vagy önkényes periodizáció

- Ókor, középkor, koraújkor, újkor, modernkor (jelenkor, legújabb kor) 476, 529, 1492, 1500, 1640, 1526, 1541, 1700, 1848, 1867, 1917-18
- Térbeli (topográfiai) alapon
 - Világtörténet, kontinens-, ország-történet, nemzet-, állam-, vagy néptörténet, régió-tartomány, megye, város, falu, (helytörténet)
- Strukturális - tárgyi alapon
 - Gazdaság-, társadalom-, politika-, művelődéstörténet, ipartörténet, könyvtörténet, iskolatörténet stb.

Ajánlott irodalom:

- E. H. Carr: Mi a történelem? Budapest, 1995. (Osiris Könyvtár)
- Gérard Noiriel: A történetírás "válsága". Elméletek, irányzatok és viták a történelemről tudományválságától napjainkig. Bp., 2001.
- John Lukacs: A történelmi tudat avagy a múlt emlékezete. Budapest, 2004.
- Ernst Breisach: Historiográfia. Osiris, Budapest, 2004.

Kötelező irodalom:

- **Romsics Ignác: A történetíró dilemmája: megismerjük vagy csináljuk-e a történelmet? Mindentudás Egyeteme – 4. előadás – 2002. október 7.** (mindentudas.hu)
- **Romsics Ignác: Mi a történelem? In: uő: *Múltról a mának*. Osiris, Budapest, 2004. 430–457.**
- **Romsics Ignác: A történész mestersége. *Rubicon*, 2003/6. sz.**

2. A történelem megismerésének módszerei

(történeti forrás, forráskritika, forrásmagyarázat, források fajtái, típusai)

Kiindulás: a pozsonyi csata (907) példája a Nemzeti Múzeum új kiállítása kapcsán
Hogyan írunk történelmet? Nem a szakirodalomból, hanem a forrásokból.

Történeti emlék: minden, ami a múltról információt hordoz

Forrás: az a történeti emlék, amely a kutató által feltett kérdésre információt hordoz (forrásértékkel bír)

Bármilyen múltbeli emlék lehet forrás, ha a történész a megismerés céljával veszi kézbe (a történész teszi forrássá)

Forrásérték: a történelmi emlék mennyire alkalmas a múlt bemutatására

A történelmi megismerés folyamata:

Az emlék keletkezése

Az emlék felfedezése, forrássá válása

Következtetés a múlt egy eseményére

Többféle interpretáció

Forrástan:

Fogalma: A múlt megismeréséhez információ(ka)t szolgáltató (történeti) emlékek feltárásához, meghatározásához, csoportosításához, rendszerezéséhez, feldolgozásához, elemzéséhez és értékeléséhez (kritikájához), valamint az információk hozzáférhetővé tételéhez szükséges elméleti és gyakorlati ismeretek (metodológia és metodika) rendszerezett összessége.

Részei: forrásismeret, forrástipológia (csoportosítás), forráselemzés, forráskritika, forráskiadás

Forrásismeret (forrásgyűjtés)

A történeti emlék létre (keletkezés, életciklus, fennmaradás), forrásértékére (eredeti és később hozzákapcsolódó információk), továbbá annak lehetséges és tényleges lelőhelyére vonatkozó tudás

Forrást őrző közgyűjtemények: múzeum, könyvtár, levéltár

A források felosztása, forrástipológia

Hagyományos felosztásuk (közvetítő közeg alapján):

- tárgyi – íratlan szellemi hagyomány - írott

A források funkcionális felosztása: milyen céllal készült ?

(Kr.e IV. évezred vége óta – ezóta van igazi történelemírás, tudomány csak a XIX. század óta!)

- 2 nagy funkcionális csoport:
 - Dokumentum jellegű források, 'történelmi maradványok', az ügyintézés, gyakorlati íráshasználat termékei, nem a publikum tájékoztatására szánták, formái: adás-vételi szerződés, birtokösszeírás, perirat, behívóparancs, kitelepítési végzés, kiváltságlevél, kinevezés stb. Nyelv, helynevek is!! általában levéltár őrzi
 - Elbeszélő (irodalmi, narratív, tradíció, hagyomány); Hérodotosz („Thuriói Hérodotosz teszi itt közzé kutatásait, hogy azok a dolgok, amelyeket emberek tettek, ne menjenek feledésbe idővel, s hogy a görögök vagy a barbárok nagy és csodálatos tettei ne veszítsék el ragyogásukat”) és a magyar Anonymus; célja az olvasó (utókor) szándékos tájékoztatása (emlékezetnek szánt tradíció); formái: felirat, krónika, legenda, memoár, napló, újság, de szóbeli is lehet: mítosz, legenda; általában könyvtár (esetleg múzeum) őrzi

A források felosztása a tárgyához való viszony alapján

- „Elsődleges (primér) források”- primary sources
Közel egykorú, közvetlen információk, spontán keletkezés
A „maradvány” típusú források, a szemtanú tanúsága
Ezeket a darabokat figyelembe kell venni, nem lehet negligálni
Határt szab a történész szubjektivitásának – nem lehet regényíró

- Másodlagos (szekundér) források
Későbbi, közvetett információk, tendenciózus keletkezés, nem az adott korból való forrás

Ugyanaz a forrás lehet szekundér és primér is (Anonymus)

Hogyan „készítünk” történelmet a forrásokból?

- a forrás a történész hétköznapi munkanyaga: felkutatja, gyűjti, rendszerezi, publikálja, őrzi

- a történész = mesterember, mesterségbeli tudásának lényege: a források tömegének ismerete, feldolgozása (szakmai szabályok rögzítése Németországban történt a 19. században)
- De tudja, mit keres, mit akar megtalálni (átkutatja a múltat, emlékekből forrást csinál)
- rekonstruálja a múltat a darabokból
- tárgyát behatárolják a források (bizonyos dolgokat nem lehet kutatni, de van analógia)
- ahogy a fizikában, itt sincs teljes „objektivitás”, a történész feladata az igazság keresése – a valótlanúság visszaszorítása
- Nem lehet mindenki számára elfogadható
 - waterloo-i csata
 - Kádár-kor
 - a pozsonyi/zalavári csata történetét írni

Kötelező irodalom:

- **Marc Bloch: A történész mestersége. Budapest, 1996. (Osiris Könyvtár) 41-97.**

3. Forráskritika 1. rész

Megállapítja a forrás hitelességét és szavahihetőségét, forrásértékét

A forrásérték megállapítására szolgáló elméleti és gyakorlati ismeretek összessége és egyben a tudományos igényű történetírás alapja. Legfőbb feladata a forrás hitelességéről, szavahihetőségéről ítéletet mondani.

Alapvető fogások: annak vizsgálata, hogy az adott forrás

- Mennyiben tartalmaz hiteles adatokat
- Mennyire alkalmas a történeti múlt hiteles rekonstrukciójára

Fajtái: külső és belső kritika

- Külső (a forrás külső jegyei)
 - Anyag - pl: 1311 előtt nincs papír okl., 50-es évek papírja
 - Pecset vagy egyéb hitelesítés - pl: chirographum, aláírás
 - Íráskép - pl: 18-19. századig az íráskép korjelölő is egyben
- Belső (tartalmi jegyek)
 - Terminus technicus-ok megfelelnek-e ez időszaknak - pl: nobilis-serviens, kartárs, polgártárs, elvtárs, úr
 - Műfajok sajátosságai és elvárható értékük - pl: Krónika, legenda, oklevél, évkönyv, önéletírás, napló...
 - Benne említett személyek élhettek-e, éltek-e akkor?
 - Tisztségek, amelyek az iratban vannak, voltak-e akkor?
 - Datálási problémák (korának megfelelő-e az irat keltezése)
 - Cui prodest? a kiállító és a tartalom, meg a kedvezményezett viszonya!!! - pl: hiteleshelyek-Csorna és a Kanizsaiak, Szepes és a Szapolyaiak

Narratív forráskritika példája: ANONYMUS GESTÁJA

- célja politikai és jogász feladat

- A magyar honfoglalás jogossága más igényekkel (bizánci) szemben, történeti jog érvényesítése
- „a szkíta gens-et egyetlen imperator sem igazta le”: nincs alávetve a császárnak
- Pannónia hajdan a rómaiak legelője volt (pascua Romanorum), a szerző politikai ellenfelei a rómaiak (németek, merániak?)
- Vérszerződés: rendezzi a nemesek és a király közti viszonyt: Álmos megválasztása szerződés keretében, kölcsönös esküvel = a magyar államot létrehozó cselekmény
- Probléma a mű datálása (a szerző kiléte)
A valós eseményekről és népekről alig tud → erre nem forrás

Fogalmak: palimpszeszt, iniciálé, rövidítések, gótikus minuszkula, autográf (szerző által írt) kézirat, kódex, facsimile

Természettudományok segítségül hívása: Fizika -- Archimedes palimpsestus

Kötelező irodalom:

Szovák Kornél-Veszprémy László: Krónikák, legendák, Intelmek. Utószó. In: *Scriptores rerum Hungaricarum I-II.* (Szerk. Szentpétery Imre). Reprint, Bp., 1999. II. 729-735.

Ajánlott irodalom:

Györffy György: *Anonymus. Rejtély avagy történeti forrás.* Budapest, 1988.

4. Forráskritika 2. rész (Bevezetés az oklevéltanba)

Szent István oklevelei

Alapfogalmak: hiteles, valódi, hamis, interpolált

Az oklevél fennmaradásának formái

- önálló darabként
 - eredeti (originale, autographum) pl. a tihanyi
 - másolat
 - egyszerű másolat (copia) pl. nyitrai (írasképe elárulja)
 - hitelesített másolat/átírás
 - tartalmi említés későbbi oklevélben
- másolati könyvekben:
 - chartularium (Liber Ruber)
 - registrum/protocollum (Liber Regius, kolozsmonostori, turóci)
 - formularium (Magyi János, Kovachich)
 - inventarium (veszprémi és pannonhalmi)
 - tudós gyűjtemények: Kaprinai, Hevenesi

Kötelező irodalom:

- Solymosi László: *Oklevéltan.* In: *A történelem segédtudományai.* Szerkesztette Bertényi Iván. Budapest, 1998. 176-193. Vagy: Solymosi László: *Bevezetés a diplomatikába.* In: Solymosi László: *Írásbeliség és társadalom az Árpád-korban.* Budapest, 2006. 9-22.
- Thoroczkay Gábor: *Szent István okleveleiről.* Századok 143 (2009) 1385-1412.

- Rácz György: A veszprémvölgyi kiváltságlevél.
http://www.mol.gov.hu/a_het_dokumentuma/a_veszpremvolgyi_kivaltsaglevel.html

5. Forráskiadás (történeti forráskiadványok és típusaik, a forráskiadás története, elektronikus adatbázisok)

Történeti forráskiadványok

- Valamilyen szempont szerint összeállított forrásoknak nyomtatásban vagy digitális formában történő megjelentetése (publikáció)
- Témája szerint vonatkozhat
 - o korszakra (Anjou-kori)
 - o eseményre (1514, 1956/58)
 - o intézményre (minisztertanácsi jegyzőkönyvek, MSZMP jegyzőkönyvek)
 - o irányzatra (reformáció)
 - o személyre (Beatrix királyné, Kossuth-iratok)
 - o levéltári egységre stb.
- Kiadási szabályzatok (1920-tól)

A forrásközlés kettős célja

- a különböző kéziratgyűjteményekben rejlő kútfőket mindenki számára könnyen hozzáférhetővé teszi; nem kell felkeresni az őrzési helyeket, megszünteti a kéziratok anyaghasználatát megnehezítő paleográfiai akadályokat
- a ránk hagyományozódott források fennmaradásának biztosítása a nyomdai megsokszorozás segítségével

A forráskiadás követelményei

- Authentikus forrásszöveg rekonstruálása
- Megértést szolgáló forrásközlési apparátus szükségessége
- Tájékozódást biztosító háromszintű mutatórendszer alkalmazása
- Személynév, Földrajzinév, Tárgyszavak

Forráskiadvány felépítése

- Bevezető tanulmány a kiadás céljáról, a források értelmezéséhez, értékeléséhez
- Sorszám (könyvön belüli)
- Keltezés
- Fejregeszta
- Irrattani meghatározás: leírás, méret, anyag, őrzési helye, jelzete, korábbi kiadások
- Forrás szövege
- Név és tárgymutató

A közlés típusai

- Teljes (egészbeni) közlés (in extenso)
- Részleges közlés: kihagy részeket különböző okok miatt (csonkított)
- Kivonatos közlés (a forrás tartalmát összefoglalja a történész): regeszta
- Technikai reprodukció: facsimile (nem forráskiadás, csak sokszorosítás)

- Betűhív/jelhív (egy kézirat nyomdai úton rekonstruált betűhív szövege) eredeti helyesírással (főként nyelvemlékek)
- Átíró közlés (rövidítések feloldása, központosítás, bekezdések, mai helyesírás, tollhibák, tollban maradt szövegek, olvashatatlan részek)
- Kritikai kiadás
- valamennyi kézirati hagyomány feldolgozása
- in extenso (csonkítatlanul)
- Szövegkritikai apparátus (javítások, variánsok)
- Történeti apparátus (forráskritikai eredmények, magyarázatok)
- Mutató (index, hely, név, fogalom)
- Előszó/utószó (a szöveg szerzőjének, a mű keletkezésének kikutatása)

A lachmanni módszer, gradusok (Karl Lachmann 1793-1851)

Fogalmak: heuristica/recensio, collatio/kollacionálás, examinatio, errores, lacuna, banalizáció, szövegfiliatio, stemma, manuscriptum, archetypus, emendatio, constitutio textus, coniectura,

A forráskiadás feltételei, előzményei

- könyvnyomtatás (ma már digitális adathordozó is)
- kritikai forrásfeldolgozás, kritikai történetírás
- A reneszánsz antik-kultusza
- 18. sz.-tól a reformáció–ellenreformáció (katolikus megújulás) küzdelmében
- jezsuiták: antik egyházi szövegek kiadása tudományos kritikai apparátussal

A forráskiadás története

- antwerpeni rendház (SJ): Johannes Bolland (bollandista adatgyűjtő iskola)
- Acta Sanctorum... (1643), folytatás 1940-ig 68 kötetben (<http://pld.acta.com>)
- Jean Mabillon (OSB, 1632–1707) De re diplomatica (1681) hat kötetben (segédtudományok születése)
- L.A. Muratori: az itáliai források (oklevelek és elbeszélők) több száz kötetben
- Migne, J.P. Patrologia Latina (1844-1864) 222 kötet (Tertullianustól III. Incéig)
- Monumenta Germaniae Historica (1826–) (hatása a magyar történetíráásra)
- o Scriptores
- o Leges
- o Diplomata
- o Epistolae
- o Antiquitates (a többi osztályba nem sorolhatók)
- Fontes Rerum Austriacarum (1849–)
- Poloniae Historica (1864–)
- Monumenta Historiae Bohemica (1864–)
- ☒ Fogékonyság az új technikai adathordozók iránt
 - Európai diplomatikai fényképtárak létrejötte (probléma a tartalmi feltárás)
 - Mikrofilm, mikrofilm-publikáció az újkori tömeges források kiadására (amerikai műfaj maradt)
 - Probléma: gyors fényképezés (csak kép!), de kevés a tájékoztató segédlet

- Nehéz keresni, eljutni az adathoz

Elektronikus forráskiadványok

- ☒ Hagyományos, nyomtatott forráskiadvány elektronikus közzététele utólag
- Fejér: Codex diplomaticus
- Zsigmondkori Oklevéltár
- Hazai Okmánytár
- Collectio diplomatica Benedictina
- térképek
- Cél, hogy többet tudjon, mint a papíralapú

Digitális forráskiadványok

- Nincs nyomtatott előzmény
- Előnye: nincs területi korlát, megvalósítható a teljesség igénye
- Követelmény: tájékoztatást segítő mutató, kivonat, intézménytörténeti eligazítás (= adatbázis + kép)
- Királyi Könyvek (Libri Regii)
 - 1527-1848: 67 kötet
- Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867-1944

Kötelező irodalom:

- Kristó Gyula-Makk Ferenc: Filológia. In: A történelem segédtudományai. Szerkesztette Bertényi Iván. Budapest, 1998. 216-232. vagy [Világirodalmi Lexikon Filológia és Szövegkritika címszavai]
- Elektronikus és digitális forráskiadványok ismerete, használata (www.arcanum.hu)

6. A történelem segédtudományai (részletesen: Kronológia)

- archaeológia/régészet [föld feletti és föld alatti „tárgyak”]
- művészettörténet [művészeti alkotások értelmezése: képek, épületek, szobrok stb.]
- Epigráfia = felirattan
- Numizmatika = éremtan
- Paleográfia = írástörténet (latin és görög)
- Papyrológia
- Filológia = szövegtan
- archontológia (tisztségviselők listája)
- prozopográfia (személyek adattára)
- Kodikológia
- Diplomatika = oklevéltan
- Heraldika = címertan
- Szfragisztika = pecséttan
- bizantinológia
- Könyvtörténet (nyomtatott anyag)
- Sajtótörténet (publicisztika)
- Irattan (hivatali dokumentumok)
- Metrológia = mértéktan
- turkologia/oszmanisztika

Kronológia: időszámítások, időszámítási rendszerek; naptárreformok; érák; stilusok; a hónapok története, a hét napjainak latin nevei;

Kötelező irodalom:

Szögi László: Kronológia. In: A történelem segédtudományai. Szerk. Bertényi Iván. Bp., 1998. 98-110. (későbbi kiadások is jók)

Az alábbi művek ismerete, használata kötelező:

- Hahn István: Naptári rendszerek és időszámítás. Bp., 1983.
- Szentpétery Imre: A kronológia kézikönyve. A Chronológia és az Oklevéltani naptár összevont, javított és bővített kiadása. A szerző hagyatékának felhasználásával sajtó alá rendezte Gazda István. Kiegészítette Érszegi Géza, Raj Tamás, Szögi László. Bp., 1985. elérhetősége: <http://mek.oszk.hu/05400/05442/index.phtml>

7. A történész eszköztára (segédkönyvek, bibliográfiák, repertóriumok, lexikonok, szótárak, történeti folyóiratok, térképek és atlaszok használata)

Bibliográfiák

- Nyomtatásban megjelent kiadványokat tartja nyilván
- A téma szakirodalmának összegyűjtéséhez kell:
 - Ki, mikor és mit írt a témáról?
- Felosztása tárgykör szerint
 - Egyetemes
 - Nemzeti
 - Szakbibliográfia
- Felosztása időbeli szempontból:
 - Retrospektív
 - Kurrens
- Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve. A legfontosabb bibliográfiai segédkönyvek. Az előszót írta: Kozocsa Sándor. A függelékét összeállította: Gazda István. (Tudománytár). Budapest 1984.

Nemzeti bibliográfiák:

- Szabó Károly: Régi magyar könyvtár I-III. Bp., 1879-1898. [1711 előtt megjelent nyomtatványok]
- Petrik Géza: Magyarország bibliográfiája 1712-1860 I-IV. Bp., 1888- 1892. folytatása Magyar Könyvészet címmel 1920-ig
- 1946-tól OSZK Magyar Nemzeti Bibliográfia
- Apponyi Sándor: Hungarica. [magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok]

Történelmi szakbibliográfiák

- Forrásbibliográfia
 - Bartoniek Emma: Magyar történeti forráskiadványok (Bp., 1929.)
- Általános történeti bibliográfia

- Kötelező: a Kosáry bibliográfiák ismerete, jellemzői, használata
 - Kosáry Domokos: Bevezetés a magyar történet forrásaiba és irodalmába I-III. Bp., 1951-1958.
 - újabb kiadása a „szürke” Kosáry : I. Budapest, 1970.
 - Legújabb, átdolgozott kiadása I. 1-3. Budapest 2000-2008.
- I. Tóth Zoltán: Magyar történeti bibliográfia (1825-1867) I.-IV. 1950-59.
- A magyar történettudomány válogatott bibliográfiája 1945-1968. Bp., 1971.
- Történeti bibliográfia 1985-1993. [önálló kötetekben] (MTA Történettudományi Intézet, illetve História Könyvtár sorozat). Bp., 1987-1995.
- Bodor Antal – Gazda István: Magyarország honismereti irodalma 1527-1944. Bp., 1984
- **Általános lexikonok, szaklexikonok, szakenciklopédiák**
 - Pallas Nagy Lexikona I-XVIII. 1893-1900
 - Révai Nagy Lexikona I-XXI. 1935
 - Új Magyar Lexikon I-VIII. 1961-72
 - Magyar Nagylexikon I-XVIII. 1993-2004
 - Külföldi lexikonok
 - Pecz Vilmos: Ókori Lexikon. I-II. 1902-04.
 - Korai magyar történeti lexikon (9-14. század) Főszerkesztő Kristó Gyula, szerkesztők Engel Pál és Makk Ferenc. Budapest, 1994.
- **Segédkönyvként használt adattárak, életrajzok, kronológiák**
 - Magyarország történeti kronológiája I-IV. Főszerk.: Benda Kálmán. Bp, 1983., 1986.
- **Fogalomtárak, szakszótárak**
 - Klasszikus, középlatin és újkori latin
 - Bartal Antal: A magyarországi latinság szótára. 1901.
 - Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae. Ad edendum praeparavit Iván Boronkai et Kornél Szovák. I–V. Budapest, 1987–1999.
 - Finály Henrik szótára
 - A magyar nyelv szótárai (etimológiai, értelmező stb.)
 - Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára I-II. (Negyedik, bővített kiadás) Bp., 1988.
 - Lelkes György: Magyar helységnevező szótár. (Második bővített és javított kiadás) Bp., 1998

Történeti folyóiratok (tudományos) és repertóriumok

- Századok 1967, (Magyar Történelmi Társulat)
- Hadtörténelmi Közlemények 1888
- Turul (Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye) 1883
- Korall. Társadalomtörténeti folyóirat (1999-)
- Történeti Szemle 1912-1930
- Történelmi Szemle 1958
- Etnographia 1890
- Archaeológiai Értesítő 1869
- Antik Tanulmányok 1954
- Acta Historica... 1951
- Aetas 1985

- Fons 1994
- Levéltári Közlemények (1923-)
- Levéltári Szemle (1951-)

Történelmi magazinok (népszerűsítő)

- História 1978-2013
- Rubicon 1990-
- Történelmi portálok az interneten (pl. múltkor) <http://www.mult-kor.hu/>

8. A történelmi rekonstrukció

(A történelmi feldolgozás módszere és technikája a forrásanyag összegyűjtésétől a megírásig)

A feldolgozás technikája

Forrásanyag összegyűjtése

Először nyomtatott, majd kéziratos ---

Szakkönyvtárak összegyűjtése

bibliográfiák ismerete --- külön

Könyvtárhasználat (hagyományos és elektronikus) ---

A tényanyag adatokra bontása = „cédulázás”

A probléma megismerése és felvetése

A kérdés historiográfiája, visszatekintés

Az adatok elemzése, értelmezése

Az ábrázolás (történetírás) formái

Feldolgozás: a történetírás

A rekonstruált múlt ábrázolása lehet

- 1/ Analitikus (elemző): egy/néhány kérdés megoldása (adatok, érvek) részfeldolgozás, tanulmány, cikk, előadás keretében
 - Engel Pál: Hunyadi pályakezdése. In: Uő: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Szerk. Csukovits Enikő. Budapest, 2003. 512-526.
- 2/ Szintetikus (összefoglaló), eredménye a szintézis
 - Egyetemes történelmi
 - Marczali H. (szerk.) Nagy képes világtörténet I-XII. 1898-1905
 - Magyar történelmi:
 - Szalay László I-VI. 1857-59
 - Horváth Mihály I-VI. 1871-73
 - Szilágyi Sándor szerkesztette milleniumi 1895-1898
 - Hóman Bálint-Szekfű Gyula: Magyar történet 1930
 - Szocialista szintézis befejezetlen (Mo. tört. Tíz kötetben 1976-tól)

A feldolgozás (ábrázolás) formái

- Kommentált forráskiadvány

- G. Duby-A. Duby: Jeanne d'Arc pereit. Bp. 1989.
- Monográfia: nagyobb kérdés átfogó feldolgozása
 - Györffy Gy.: István király és műve. Bp. 1977.
- Tanulmány, értekezés
- Történelmi esszé
 - (irodalmi forma, nem bizonyít mindent, gondolatfelkeltés, hipotézisek, Szűcs Jenő: Vázlat Eu. három történelmi régiójáról)
- Kézikönyv
 - Tudományos eredményekről lexikonszerű pontos tájékoztatás
 - Bevezetés az ókortudományba I-III. (Debreceni Egyetem)
 - A Magyar Történettudomány Kézikönyve - sorozat
- Tankönyv
- Bíráló, ismertetés (recenzió) megnézni a Századok című folyóiratban
- Történelmi publicisztika napilapokban
- Történelmi ikonográfia (képillusztrációk)

A feldolgozás módszerei

- Pozitivista
 - Leopold von Ranke: "ahogyan az valójában volt,,
 - hit az objektív történetírásban
 - Erős forráscentrikusság, mérsékelt értelmezés, adatgazdag, inkább leíró jellegű, a tények tisztelete, nem szereti a spekulációt, inkább csak politikatörténet (nálunk Pauler Gyula és Csánki Dezső)
- Filológiai
 - szövegkritika, szövegösszehasonlítás, stíluskritika, lexikai-frazeológiai módszer, krónikák családfája (Horváth János, Gericz József, Bollók János, Szovák Kornél)
- Kvantitatív
 - Szociológiai-statisztikai megközelítés feltétele: legyenek tömeges adatok
 - Népszámlálások, uradalmi összeírások (Zimányi Vera, Újváry Zsuzsanna: 17-18. sz.-i jobbágyok demográfiai vizsgálata. 461-547; 488-tól grafikonok)
 - Számok, táblázatok, grafikonok – ma már számítógéppel
- Komparatív (összehasonlító) (Hajnal István)
- Mikrotörténelmi (kicsiben az egészet)
- Protopográfiai
 - Nem az intézményt vizsgálja, hanem az azt működtető személyeket

Milyen a jó módszer?

- A témához és a forráshoz illő
- Lehet őket keverni: komplex vagy interdiszciplináris
- A jó dolgozatnak van tétele, amit bizonyít
- Kiindul és eljut valahová (inkább elemző, mint leíró)
- Pontosan hivatkozik az elsődleges és másodlagos forrásokra
 - A jegyzethasználat szabályai (www.btk.elte.hu/Okortort/NemethGy3.html)
 - Mi a plágium?
 - Más szerzők gondolatainak, fogalmainak, szavainak, mondatainak (szellemi termékeinek) használata anélkül, hogy erre az írás készítője írásában utalna.

- Egy dolgozatban minden olyan állítás, amely mögött nem áll hivatkozás, a dolgozat szerzőjéé, az ő saját, eredeti gondolata.
- Saját szövegben jelölni kell
- a más szerzőktől vett véleményt, gondolatot: akkor is, ha azt szó szerint idézzük, akkor is ha átfogalmazva
- a más szerzők által kidolgozott fogalmakat, elméleteket, definíciókat: akkor is, ha szó szerint idézzük, akkor is, ha átfogalmazva
- bármiféle adat forrását

Hogyan lehet plagizálni?

- **SZÁNDÉKOSAN**
 - ha valaki szó szerint kimásol egy szakfolyóiratból egy cikket, ráírja a nevét és saját dolgozatként beadja
 - ha valaki "saját" dolgozatot ír, ám abba mondatrészeket, egész mondatokat, bekezdéseket emel be más szövegekből, anélkül, hogy ezt idézőjellel és hivatkozással jelezné
- **SZABÁLYOK NEM ISMERETÉBŐL ADÓDÓAN**

Minden adatra kell hivatkozni?

- Nem, ha mindenki által ismert adat
 - 1956-os forradalom október 23.-án kezdődött
 - A két Németország egyesítése 1990-ben
- DE meg kell adni a forrást, pl.
 - Budapestre bevonuló szovjet páncélcsoportok
 - a berlini falnál szökés közben lelőtt emberek száma

A dolgozatok értékelési szempontjai (OTDK) érvényes minden tudományos műre

- Az írásbeli munka értékelése
 - A téma eredetisége, újdonsága (2 pont)
 - Mennyiben sikerült megvalósítani a célkitűzést. A dolgozat új eredményei (6 pont)
 - A téma szakirodalmának és a forrásainak ismerete, használata (3 pont)
 - A dolgozat szerkezete, okfejtése, logikája (3 pont)
 - Stílus, helyesírás (1 pont)
- A dolgozat bemutatásának értékelése
 - Az előadó tárgyi tudása, felkészültsége (5 pont)
 - Az előadásmódja (időbeosztás, szemléltetése, előadókészség, stb.) (5 pont)
 - A lektori véleményekre adott válaszok, vitakészség (5 pont)

Kötelező irodalom:

Umberto Eco: Hogyan írjunk szakdolgozatot. (Második kiadás) Budapest, 1992. (Újabb kiadások is jók)

9. A történész munkahelyei és forrást őrző intézmények (közgyűjtemények)

ősintézmények együtt gyűjtötték az anyagot

Múzeum-könyvtár-levéltár egyben: **Bruckenthal Múzeum és Könyvtár** (Nagyszében)

- Alapította Bruckenthal Sámuel szász főúr, Erdély kormányzója (1790).
- 16 ezer kötetes könyvtára, festmények, flamand miniatűrök, numizmatikai és kőzettani anyag
- 1817 óta nyilvános, a mai Románia legrégebb múzeuma. Könyvtárának értékes és ősnymtatványokban gazdag része az ún. Kápolnatéka (a nagyszebeni domonkos és városi könyvtár anyagával)
- Néprajzi gyűjt.-e (megnyitva: 1928) szász, magyar és román anyaggal az egyik leggazdagabb Romániában
- Középkori okleveleket is megőrzött

Hol őrzik a forrásokat és miért ott?

Könyvtár és levéltár hatásköre

- Könyvtár: nyomtatott forrásokat őrző intézmény (?) – levéltár kéziratosokat (?)
 - Nyomtatott ide, kéziratos anyag oda?
- De könyvtárakban (szerzői) kéziratosok és levéltárakban nyomtatványok (rendelet, röplap)
 - hangzó anyag, floppy-k, CD-k, video-k
 - Az elkülönítés szempontja, hogy tudatos terjesztésre szánják-e?
- A könyvtár és múzeum gyűjt és válogat
- a levéltár átvesz (átvenni tartozik) történeti forrásértékű anyagot
- A könyvtárban a könyvek egyik példánya van, a levéltárban minden irat egyedi

Az első közgyűjtemények:

- könyvtárak a Közel-Keleten 4-5 ezer éve: a kollektív emlékezet fennmaradására
 - Kultikus szövegek, költemények
 - Filozófiai, geometriai, történeti feljegyzések
 - Hordozó: ékírásos cserép és papirusztekercs
- Ugyanekkor születnek a levéltárak
 - Szerződések, adólajstromok, kormányzósági jelentések = jogbiztosító iratok
 - Konkrét folyó ügyeket intéztek el velük
 - Az intézmények létérdeke a megőrzés

9. 1: múzeum

Mióta van múzeum (museion)?

- *museion* = tudományokat és művészeteket megtestesítő múzsák szent helye
- Intézményi alapítás: *Museion* Alexandriában
 - I. Plotemaiosz Kr. e. III. sz.
 - nem tárgyak gyűjteménye, hanem szellemi központ
- Korábbi a *Propyleia* Athénban (múztárgyak gyűjteménye)
- Császári szoborgalériák Rómában
- Capitoliumi Múzeum (XV. század)

A múzeumok története

- Uralkodói és nagyúri magángyűjtemények
- 1753 British Múzeum

- XIX. században fontos államügy: státusszimbólum
 - Gyarmati műkincsek „megmentése” vagy államilag intézményesített „műkincsrablás” ?

Mi a múzeum?

- Kulturális javak és örökség tudományosan rendszerezett gyűjteménye
- Kulturális örökség
 - Szellemi hagyományok összessége
 - Természeti környezet
 - Épített örökség
- Kulturális javak (50 évnél régebbi)
 - Régiségek, tárgyi emlékek, régészeti leletek, kéziratok, könyvek
 - műalkotások

Mi a múzeum feladata?

- Kulturális javak
 - Gyűjtése (feltárás, ajándékozás, vásárlás stb)
 - Megőrzése (dokumentálás és nyilvántartás)
 - Megóvása (raktározás és műtárgyvédelem)
- Tudományos kutatás és kultúrateremtés
- Kultúraközvetítés (múzeumi anyag közzététele oktatási, szórakozási célból)
 - Kiállítások (pl. Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387-1437.,2006.)

Magyar Nemzeti Múzeum

- 1802, gr. Széchényi ferenc
- Jankovich Miklós gyűjteménye
- 1847

Szakosodás, kiválás

- Az anyaintézményből kiválnak a szakmúzeumok (1867-1905: 28 új!)
 - 1878 Kézműtárból Iparművészeti Múzeum (Rómer Flóris)
 - 1872 Néprajzi Osztály élén Xantus János (Néprajzi Múzeum 1949)
 - 1896 Képtárból Szépművészeti Múzeum (Pulszky Károly)
 - Természetiek tárából Természettudományi Múzeum (1933, 1963, 1996)
 - MNM történeti múzeum lett
- Ugyanakkor levéltári feladatokat vállal: Nemzeti Múzeumban családi letétek 1876-tól (Kállay) és a Múzeumi Törzsanyag keletkezése

Közgyűjtemények közös szervezetben

- Klebelsberg Kunó (1875-1932)
 - Országos Magyar Gyűjteményi Egyetem (1922) [főhatóság a Belügymin. helyett VKM]
 - Élén a Magyar Nemzeti Múzeum tanácsa
 - Magyar Országos Levéltár
 - Országos Széchényi Könyvtár

- Szépművészeti Múzeum
- Természettudományi Múzeum
- 1945-től Múzeumok és Műemlékek Országos Központja
- 1953-tól a művelődési tárca múzeumi osztálya
- 1997. múzeumi törvény
- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
- Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ

Erősen ajánlott irodalom:

- Kőfalvi Tamás-Mészáros Márta-Ónodi Márta: Közgyűjteményi ismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2007. (Tanári tudástár) 117-161.
- Múzeumok honlapja

9.2. könyvtár (bibliotheca)

A könyvtárak típusai

- Nemzeti könyvtár
 - Teljességre törekvő, enciklopédikus gyűjtő funkció - helyett
 - Újabban szolgáltató funkció
 - Kötelesspéldányok gyűjtőhelye
 - Nemzeti bibliográfia összeállítása
 - ISBN (International Standard Book Number)
 - ISSN (International Standard Serial Number)
 - Praesens könyvtárak
- Közkönyvtár (közművelődési könyvtár, *public library*)
- Szakkönyvtár

Országos gyűjtőkörű tudományos könyvtárak alapítása, gyűjtőkörük

Országos Széchényi Könyvtár és különgyűjteményei

- 1802 gr. Széchényi Ferenc
 - 13.000 nyomtatott könyv, 1200-nál több kézirat
 - 1808 a Magyar Nemzeti Múzeum része
 - Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára
 - 1949-től önálló
 - (de a MNM-mal egy épületben)
 - 1985-től a Budavári palota F épületében

Gyűjtőköre

- A nemzeti könyvtár gyűjtőkörébe tartozik alapítása óta (ún. "*Hungaricum*"-ok):
 - minden Magyarországon megjelent, bármilyen nyelven íródott mű;
 - minden magyarul megjelent mű;
 - minden nem magyar nyelven és nem Magyarországon, de magyar író vagy közreműködő által írt mű;
 - minden magyar vonatkozású, nem magyarul és nem Magyarországon megjelent mű.

- Kötelespéldányok
- 7 millió egység (könyv, újságok és periodikumok, kéziratok, térképek, képek és metszetek, hangzó anyagok, plakát és aprónyomtatvány)
- Milyen katalógusai vannak?

Különgyűjteményei

- Kézirattár
 - Minden kézirat, ami történeti értékkel bír és nem tartozik a levéltár gyűjtőkörébe; 1 millió
- Kisnyomtatványtár (pl. gyászjelentések, 2,5 mill)
- Mikrofilm- és Fényképtár
- Régi Nyomtatványok Tára (Chronica Hung, 1473)
- Színháztörténeti Tár
- Térképtár (200 000 egység)
- Zeneműtár
- Történeti interjúk tára (1985-től, audiovizuális köteles példányok, 15 000)

Feldolgozandó:

- Egyetemi Könyvtár
- MTA Könyvtára
- Országgyűlési Könyvtár
- Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Szempontok:

- Alapítás (éve, személy)
- Milyen tudományterületek alapkönyvtára?
- Mekkora az állománya?
- Milyen híres/fontos különgyűjteményei vannak?
- Hol van (épület)?

Könyvtári leíró szabványok

- Hagyományos dokumentum feldolgozás
 - ETO (Melvil Dewey)
- Digitális dokumentum feldolgozás
 - Dublin Core (15 metaadat)
- Hagyományos és elektronikus katalógusok

Magyar Elektronikus Könyvtár (??? Dokumentum érhető el)

- <http://www.mek.iif.hu/>; <http://mek.oszk.hu/>

Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) 17 intézmény

Ajánlott Irodalom:

- Könyvtárak honlapjai
- **Kőfalvi Tamás-Mészáros Márta-Ónodi Márta: Közgyűjteményi ismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2007. (Tanári tudástár) 11-116.**
- *Budapest enciklopédia.* Főszerk.: Tóth Endréné. Bp., Corvina, 1981. (Az egyes könyvtárak ismertetése.)

- *Budapest lexikon*. 1–2. köt. 2. bőv., átdolg. kiad. Főszerk.: Berza László. Bp., Akad. K., 1993. (Az egyes könyvtárak ismertetése.)
- Kosáry Domokos: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 1. Könyvtárak és bibliográfiák. Bp., 2000. 67-127. (Főbb könyvtárak, kéziratárak és katalógusaik c. fejezet.)

9.3. A történelem munkahelye és forrást őrző intézmény: LEVÉLTÁR

A levéltárban őrzött anyag

- A történelem legfontosabb forrásanyaga
- A történelem álmai és lehetőségei
 - Témát, problémát kutat
 - De a levéltárban nem így vannak az adatok, ezért kell ismerni a levéltár szerkezetét
- A könyvtár és múzeum gyűjt és válogat, a levéltár átvesz (átvenni tartozik) történelmi forrásértékű anyagot
- A könyvtárban a könyvek egyik példánya van, a levéltárban minden irat egyedi

ALAPFOGALMAK

- Archeion, archivum, conservatorium, sacristia
- **Irat**: minden olyan szöveg, számadatsor, térkép, tervrajz és vázlat - a megjelölt szándékkal készült könyv jellegű kézirat kivételével -, amely valamely szerv működésével, illetőleg személy tevékenységével kapcsolatban bármilyen anyagon, alakban, bármely eszköz felhasználásával és bármely eljárással keletkezett
 - Ezeknek nagy részét **selejtezik**
 - Kisebb része (1-10-20 %) levéltárba kerül, csak a **maradandó** értékűek
 - Ezen alapszik a levéltárak működő intézmények feletti felügyeleti joga
- **Rendezés, rendszerezés alapelvei**
 - eleinte tartalmi csoportokba rendezik, ez a *pertinencia* (19. sz.) elve, de a mesterségesen kialakított rend csökkenti az anyag értékét
 - *proveniencia* a főelv ma (személy vagy szerv iratainak sértetlen egybentartása, fond megbonthatatatlansága, az eredeti irattári rend tisztelete)
- **Fond**=azonos pertinenciájú vagy provenienciájú iratok összessége (lt-i rendezés alapegysége)
 - Szerves vagy regisztrátúra jellegű fond (Helytartótanács iratai)
 - Szervetlen fond vagy gyűjtemény (DL vagy Térképtár)
- Fond, állag, levéltár

Hol képződhetett levéltár a középkorban (regisztratura-fond)?

1. Egyházi intézmények (püspökségek, káptalanok és konventek)
 - Saját (házi) és
 - hiteleshelyi anyag
2. Városok (kiváltságlevelek, városkönyvek)
3. Nemesi családok lt-a vidéki kúriáikban
4. Ami volt, de elpusztult: a királyi levéltár

5. megyei levéltárak csak az újkortól

6. nádori levéltár

- Önálló lt.-a a középkorban nincs, de egyes állami iratokat őriznek (cista regni - ország ládája)
- 1723:45.tc.
- 1756 Pozsony, Regnicolaris lt. (nádori, országbírói, egy-i iratok, törvények sorozata)
- Pozsonyi országházban, 1784-től a budai országházban
- A rendi jogok védelmére jött létre
- Gr. Batthyány Lajos nádor felhívása: beszolgáltatás
- Archivum Regni (régiországos levéltár, Úri utca, klarissza kolostor)

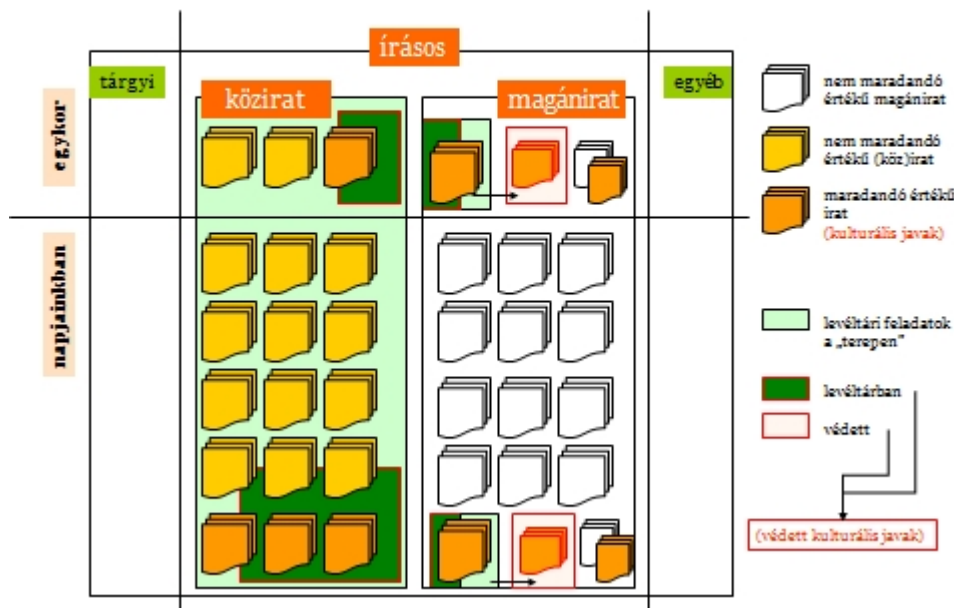
Az új Országos Levéltár

- 1874-től
 - Régi Archivum Regni épületében
 - Megszűnt kormányhatósági iratokkal kiegészítve
 - Helytartótanács
 - Kancellária
 - Kamara
 - Erdélyi anyag (kancellária, kincstartóság stb.)
 - 1848-49-es minisztériumok anyaga
- első vezetője *Pauler Gyula* terve: korszakonkénti rendezés (pertinencia szerint)
 - Szerencsére csak a középkor valósult meg
 - Diplomataikai Levéltár (Óváry Lipót) 1874
 - Diplomataikai Fényképgyűjtemény (vidéki és külföldi anyag) 1982-től Borsa Iván
 - Épülete a Bécsi kapu téren: 1911 Pecz Samu tervei
 - 1923 átadás (Klebelsberg Kuno és Csánki Dezső)
 - Múzeumi Levéltár anyaga is (1876-tól családok levéltárai megőrzésre)
 - 36 km iratanyag
 - 1945 utáni anyag a Hess András téren (15 km) és Óbudán
 - összesen 80 km anyag
 -

Levéltári hálózat

- 1948 államosítások
- Illetékességek a frissen keletkezett iratanyagra
- Közlevéltár
 - Magyar Nemzeti Levéltár (beleolvadtak az
 - Önkormányzati levéltárak—megyei levéltárak)
 - Szaklevéltárak
 - települési önkormányzat levéltára
 - köztisztviselői, közalapítvány levéltára
- Magánlevéltár
 - Nyilvános magánlevéltár (pl. egyházi levéltárak)
 - Csak ezek és a városiak szerves folytatásai a középkorinak

A keletkező emléktanyag csoportosítása

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára szervezete, illetékességi kör:

- köztársasági elnök és hivatala
- Országgyűlés és hivatala
- Alkotmánybíróság
- miniszterelnök és hivatala
- minisztériumok
- Legfelsőbb Bíróság
- Legfőbb Ügyészség
- Állami Számvevőszék
- Magyar Nemzeti Bank
- mindezen szervek jogelődeinek levéltári anyaga
- minden, levéltárral nem rendelkező országos köztestület és közalapítvány levéltári anyaga.

Közlevéltár anyagában történő kutatás

- 1990. május 1-je után: 30 éven túl
- 1990. május 2-a előtt: keletkezés naptári évét követő 15 éven túl
- kutatni kívánt téma megjelölése -> KÉRELEM -> bárki, ingyenesen kutathat, másolhat (kézzel)
- LÁTOGATÓI JEGY (kutató nyilvántartása)

Kutatásban korlátozott anyagban kutatás:

- 1990 után: átadó szerv hozzájárulásával az őrző közlevéltár engedélyezi
- 1990 előtt: átadó szerv hozzájárulásával egy kuratórium engedélyezi
 - Kuratórium: MOL, PTI, 56-os intézet (1-1 fő), MTA (2 fő)
- **Személyes adat († után 30 év -> születést követő 90 év -> irat keltét követő 60 év)**
- Védelmi idő előtt is kutatható:
 - anonimizált másolattal,

- érintett vagy bármely örökös/hozzá tartozó hozzájárult (-> írásbeli nyilatkozat),
- tudományos célú kutatás ->> (támogató nyilatkozat + adatvédelmi nyilatkozat) ->> nem anonimizált másolatot is készíthet
- Külföldi kutató: (mely országból jön? MTA bizottság/intézet támogató nyilatkozata?)
- KORMÁNY felhatalmazása: levéltári anyag másolatát átadhatja ->> adatvédelmi szerződés kötése után
- Nem engedélyezhető a kutatás (nemzetközi kötelezettség; nem közirat korlátozása; fizikai állapot)

Kötelező irodalom:

- **Kecskeméti Károly: Levéltár és emlékezet. Levéltári paradoxonok. Levéltári Szemle 62 (2012) 1. sz. 5-17.** (<http://www.archivportal.arcanum.hu/levszem/>)

Az alábbi honlapok ismerete, használata:

- Magyar Nemzeti Levéltár honlapja: www.mnl.gov.hu
- Magyar Levéltári portál: <http://mlp.archivportal.hu/>
- Magyar közgyűjteményi portál: <http://library.arcanum.hu/hu/>

Ajánlott irodalom:

- Kőfalvi Tamás-Mészáros Márta-Ónodi Márta: Közgyűjteményi ismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2007. (Tanári tudástár) 201-234.

10. A történettudomány „üzem-szervezete” (MTA, Egyetemek, magyar felsőoktatás története)

Egy téma, probléma tudományos feldolgozása

- Elvárások a szakmunkával szemben
 - Témája jól körülhatárolható
 - Ismeri a korábbi szakirodalmat (elfogadja, bírálja)
 - Forrásokat tár fel és használja, értelmezi
 - Állításai tételekbe rögzíthetők, amely tudományosan értelmezhető (rezümé, tézisek)
 - Formai követelményeknek megfelel (fejezetek, jegyzetek, hivatkozások)
- A kézirat lektorálása >> megjelenés

A disszertáció

- Munkamódszer: „Állítok valamit és bebizonyítom, hogy úgy van.”
- Opponensek bírálata (tartalmi, formai)
- Bárki bírálata, megjegyzése, kérdése
- Jelölt válasza: „védés”
- Ha elfogadják, megkapja a címet
- dolgozata részévé válik a tudománynak
- „Amatőr” kutatásnál nincs védés

- Munkamódszere: „Állítok valamit, cáfold meg, ha tudod!” pl. Kitalált középkor (Rubicon 2003/5)

Tudományos minősítések

- Egyetemek adhatják
 - (orvosi és jogi karok: „dr”. címe nem tudományos fokozat!)
 - Doktori képzés után: PhD
 - Majd ezt követheti: habilitáció >> professzor
- MTA adhatja
 - MTA doktora
 - MTA levelező tagja
 - MTA rendes tagja

Egyetemek

- *Universitas magistrorum et scholarium*
- Tudományok összessége is
- Európa egyetemi központjai (főleg *Imperium Romanum* területén)
 - Párizs, Bologna, Oxford, Salamanca
- Alpokon túli első: 1348 Prága; 1365 Bécs; 1367 Krakkó
- feltételek:
 - Legyen alapító oklevél (császár vagy pápa)
 - Négy fakultás legyen (teológia, jog, orvostudomány); a *facultas artium* (bölcészkar) nem egyenrangú a többivel, csak előstúdium

Magyarországon

- Káptalani iskolák fejlődtek egyetemmé időnként
- 1) Pécs 1367 (V. Orbán bullája) de nincs teológia
 - Vilmos püspök (1361-74) kezdeményezte
- 2) Óbuda 1395 (társaskáptalan) rövid életű
 - Zsigmond király alapítása négy karral
- 3) Pozsony 1465 (II. Pál pápa) *Academia Istropolitana* (Vitéz János, Johannes Regiomontanus) 1490 táján vége
- 4) Budai domonkos (OP) főiskola (1300-1541) (a Hilton mellett)
 - Nem volt *universitas*, de folyamatosan működött
 - Ars és teológia, néha jog
- XVI. századtól felekezeti és rendi „akadémiák”
- 1635: Nagyszombat, **Pázmány Péter** az ország egyetemének szánta
 - 1638 teológia; 1667 jog
 - 1769 orvosi kar
 - 1777 Nagyszombatból Budára, állami egyetem lesz
 - 1784 Pestre (Pesti Magyar Királyi Egyetem) négy karral (1851-bölcészkar egyenjogú)
 - 1921 Pázmány Péter Tudományegyetem
 - 1949 Természettudományi Kar
 - 1950 Róm. Kat. Hit. Tud. Akad. kiválik
 - Eötvös Loránd Tudományegyetem
 - 1951 orvosi karok önállósodnak
 - 1953-56 két kar, 1957 négy kar, ma nyolc

- Pázmány Péter Katolikus Egyetem alapítása (1992) és története

Vidéki egyetemek

- 1872 Kolozsvári Tud. Egy.
 - 1919 I. Ferdinánd egy.
 - >>>1921 menekülés Szegedre, 1940 megmarad (Horthy M. T.E. majd JATE, ma Szegedi Egyetem)
 - 1940-44
 - 1945-59 Bolyai Farkas Egyetem
 - 1959 Babes-Bolyai
- 1874 Zágrábi Tud. Egy.
- 1912 Pozsony (Erzsébet királyné egy.)
 - Jogutódja 1923 Pécsi egyetem
- 1912 Debrecen (Tisza István TE, 1951 KLTE)

MTA

- 1825 gr. Széchenyi István
 - a tudományok és művészetek magyar nyelven való művelésére
 - 1870-es évektől az ország tudományos életének központja
- Tagjai három tudományos osztályt alkottak 1946-ig (+ egy term. tud.)
 - a nyelv- és széptudományi
 - bölcelet, társadalmi és történettudományi
 - matematikai és természettudományi
- 1949 átszervezés
 - Tudományos főhatóság lett (széles jogkörrel)
 - Tudományos fokozat csak itt (egyetemek nem adhatják)
 - Tudomány kandidátusa
 - Tudomány doktora
 - MTA-tagja
 - Régi tagokból „tanácskozó” tagok
 - Írók és művészek kizárása
 - Kezdetben hat, majd tíz osztály
 - Tudományos intézetek hálózata (MTA TTI)
- 1989-94 átszervezés
 - rehabilitáció
 - Már nem főhatóság
 - önkormányzati elven alapuló tudományos köztestület
 - társult, de önálló intézménye: Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia

MTA Történettudományi Intézet

- Teleki Pál Tudományos Intézet (1941) Hóman Bálint
 - Államtudományi Intézet (1927) Teleki Pál
 - Erdélyi Tudományos Intézet (1940)
 - Magyar Történettudományi Intézet (1940, Deér József)
- Kelet-európai Tudományos Intézet (1948) megszűnik, majd megalakul a TTI (1949)
- www.tti.hu
 - Andics Erzsébet

- Molnár Erik
- Pach Zsigmond Pál
- Ránki György
- Glatz Ferenc
- Fodor Pál

Történettudománnyal foglalkozó fontosabb intézetek

- Hadtörténeti Intézet (1954)
- Párttörténeti intézet (1948) >> ma Politikatörténeti Intézet (1998)
 - folyóirata: Múltunk
 - www.polhist.hu/intezet
- XX. századi Intézet (1999)
- 1956-os Intézet (1989. jún. 17.) ma: OSZK 1956-OS INTÉZET ÉS ORAL HISTORY ARCHÍVUM (www.rev.hu)
-
- Habsburg Történeti Intézet (2003)
 - www.3d.hu/hkkk/
- Magyarországkutató Intézet (1986)
- Veritas Történetkutató Intézet
- Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum: RETÖRKI (Bíró Zoltán)
- Nemzeti Emlékeztet Bizottsága

Ajánlott irodalom:

- Kardos József-Kelemen Elemér-Szögi László: A magyar felsőoktatás évszázadai. Budapest, 2000.

Mintakérdések:

1. Hivatkozzon a megadott könyv oldalára.
2. Egy tudományos dolgozatban mikor használunk lábjegyzetet, mi a feladata a lábjegyzetnek?
3. Egy tudományos dolgozatban mikor és hogyan idézünk?
4. Hogyan csoportosítjuk a történeti tanúbizonyságokat?
5. Egy 16. században írt dokumentumról el kell döntenie, hogy hiteles-e. Sajnos a szöveg eredetiben nem maradt ránk, csak egy 19. századi szerző átírásában. Csak ún. belső kritikát tud alkalmazni. Milyen szempontok szerint mérlegel?
6. Mit tud Szent Ágoston (Augustinus) történelemfilozófiájáról?
7. Milyen témát lehet kvantitatív módszerrel feldolgozni?
8. Melyik könyvtár az alapkönyvtára a következő tudományterületeknek: ókortörténet, filológia, keletkutatás?
9. Mi a julianusi naptárreform lényege, ki vezette be, mikor, miért?
10. Milyen évkezdetekkel (stilus) számoltak a múltban a különböző időszámítási rendszerek?
11. Mit nevezünk bibliográfiának, mire használjuk?
12. Hány féle Kosáry bibliográfia van, mi a különbség közöttük, mutassa be a műveket!
13. Mit nevezünk történeti forráskiadványnak? Milyen követelményeknek kell eleget tennie? Írjon példákat!
14. Mi a különbség a könyvtár és a levéltár között?
15. Mi tartozik a Országos Széchényi Könyvtár gyűjtőköri illetékességi körébe?
16. Soroljon fel öt működő, a történettudománnyal foglalkozó intézetet!
17. Mi volt az MTA 1949 utáni átalakításának a lényege?
18. Milyen intézmények váltak ki a Magyar Nemzeti Múzeumból?